

Biljana B. Radić-Bojanić¹
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet

METAFORIČNOST LEKSEMA IZ LEKSIČKOG POLJA *FAMILY* NA ENGLESKOM I *PORODICA* NA SRPSKOM JEZIKU²

Apstrakt: *Oslanjajući se na teoriju pojmovne metafore, u radu se kontrastivno analiziraju lekseme iz leksičkog polja family u engleskom (family, father, mother, son, daughter, sister, brother) i porodica (porodica, otac, majka, sin, kći, sestra, brat) u srpskom jeziku. Cilj rada je da se ustanove sličnosti i razlike između metaforičkih proširenja značenja ovih leksema i da se na osnovu toga ustanove međujezičke i međukulturne sličnosti i razlike između ova dva jezika. Analiza se zasniva na materijalu crpljenom iz jednojezičnih rečnika engleskog i srpskog jezika. Otkrivene su velike sličnosti između leksema iz ovog leksičkog polja, što je verovatno posledica zajedničkog evropskog kulturnog prostora i hrišćanske osnove na kojoj ona počiva.*

Ključne reči: *polisemija, metafora, kontrastivna analiza, engleski jezik, srpski jezik.*

1. Uvod

Sinhronijska i dijahronijska istraživanja jezika jednako ukazuju na to da lekseme koje su deo najstarijeg leksičkog fonda često imaju i velik broj značenja koja se razvijaju različitim mehanizmima prenosa značenja (v. Sweetser 1990), pri čemu se neka značenja vremenom izgube, druga se dalje menjaju, a treća ostaju ista. Neke od leksema koje spadaju u poslednju grupu pripadaju „osnovnim društvenim kategorijama” (v. Goddard and Wierzbicka 2014: 22–54) i uključuju nazive za članove porodice. Iako Gortan Premk (2004: 41–42) kaže da je „najveći deo imena srodnika monosemantičan” jer „u njihovom semantičkom sadržaju imamo samo jednu komponentu, komponentu srodičkog odnosa, koja zbog svoje specifičnosti i

¹ radic.bojanic@ff.uns.ac.rs, radic.bojanic@gmail.com

² Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta br. 01600, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Prethodna, znatno kraća verzija ovog rada izložena je na skupu Nauka i stvarnost, koji se održao na Filozofskom fakultetu u Istočnom Sarajevu 21. 5. 2016. godine.

individualnosti ne podleže daljoj semantičkoj transformaciji”, ipak se npr. u analizi političkog diskursa često može naći metafora DRŽAVA JE PORODICA, što ukazuje na polisemantični potencijal leksema iz ovog leksičkog polja. Tako se i u ovom radu analiza usredsređuje na leksičko polje *family* na engleskom jeziku, sa pripadajućim članovima *family, father, mother, son, daughter, sister* i *brother*, i *porodica* na srpskom jeziku, sa pripadajućim članovima *porodica, otac, majka, sin, kći, sestra* i *brat*, s tim da se analizi ne pristupa iz perspektive komponentne analize, već iz perspektive kognitivne semantike, o kojoj će više reči biti u narednim odeljcima.

Potvrda da pomenute lekseme u engleskom jeziku pripadaju najčešćim rečima u tom jeziku može se naći na frekvencijskim listama, gde se pregledom *Longman defining vocabulary list* utvrdilo da se svih sedam leksema nalazi u najčešćih 2200 reči u engleskom jeziku. Što se srpskog jezika tiče, iako su za sada dostupni samo frekvekcijski rečnici pisaca, „na osnovu njih može se steći bar približna slika o najfrekventnijim rečima srpskog jezika” (Dragičević 2018: 213), pa se tako u *Frekvencijskom rečniku savremenog srpskog jezika* (Vasić i Vasić 2004) navodi da je leksema *otac* među deset najfrekventnijih imenica. Sem toga, Dragičević navodi da se bazična leksika srpskog jezika sastoji od leksema „koje se odnose na čovekov svakodnevni život – na delove tela, porodicu i društveni život, predmete iz svakodnevnog života, biljke i životinje iz našeg okruženja” (Dragičević 2018: 212). Stoga se može zaključiti da, iako za srpski jezik nema opštih frekvencijskih lista kao za engleski jezik, lekseme iz leksičkog polja *porodica* imaju visoku frekvenciju u leksikonu srpskog jezika.

Cilj rada je, dakle, kognitivno-semantička kontrastivna analiza leksema iz leksičkog polja *family* u engleskom (*family, father, mother, sister, brother, son, daughter*), odnosno *porodica* u srpskom jeziku (*porodica, otac, majka, sestra, brat, sin, kći*), radi utvrđivanja sličnosti i razlika između metaforičkih proširenja značenja leksema u ovom leksičkom polju u dvama jezicima. Rezultati ove analize daće uvid u međujezičke i međukulturne razlike u pogledu načinâ na koje se ostvaruju proširenja značenja pomenutih leksema, ali će istovremeno otvoriti i nova pitanja vezana za realizaciju prenosa značenja u istom leksičkom polju u drugim jezicima i kulturama.

2. Polisemija i pojmovna metafora

Već je napomenuto da lekseme koje pripadaju najstarijem jezičkom fondu imaju velik broj značenja, a „semantički [su] najbogatije one lekseme koje se odnose na čoveka i njegov život” (Dragičević 2010: 130). Tačnije, reči koje pripadaju osnovnom vokabularu (Crossley, Salisbury and McNamara 2010) i „koje se odnose

na čoveka i njegov život” (Dragičević 2010: 130) imaju veoma razvijenu polisemnu strukturu, što je dokazano nizom kontrastivnih istraživanja npr. engleskog i srpskog jezika (v. Silaški i Radić-Bojanić 2012; Radić-Bojanić i Halupka-Rešetar 2014a, 2014b; Halupka-Rešetar i Radić-Bojanić 2015, itd.). U teoriji kognitivne semantike polisemija se definiše kao jezička pojava koja se odnosi na međusobnu vezu više značenja jedne lekseme (semema) i koja se najvećim delom temelji na prenosu značenja, tj. na postojanju jednog osnovnog, dominantnog značenja iz kojeg je posredno ili neposredno izvedeno više različitih ali srodnih značenja (Prčić 1997: 25). Pomenuti se prenosi značenja kako u sinhronoj tako i u dijahronoj ravni dešavaju putem mehanizma pojmovne metafore, mada su svakako prisutni i drugi mehanizmi, kao što je metonimija, sinegdoha, itd., o kojima neće biti dalje reči u ovom radu.

Metafora se na različite načine i u okviru više filoloških oblasti analizira još od Aristotelovog doba, uglavnom u polju književnosti kao stilska figura. Međutim, krajem XX veka kognitivnolingvistička istraživanja Lejkofa i Džonsona (Lakoff and Johnson 1980) i njihovih mnogobrojnih sledbenika pokazala su da je metafora i te kako zastupljena u svakodnevnom životu, jer je jezik prožet metaforičkim izrazima. Naime, ovi i mnogi kasniji autori (Johnson 1987, Kövecses 2002, Klikovac 2004, itd.) metaforu određuju kao jedan od osnovnih kognitivnih mehanizama, ilustrujući to mnogim poimanjima svakodnevnih jezičkih pojava za koje dotadašnje analize nisu utvrdile ništa metaforičko. Neki od primera ispod pokazuju da se ljubav poima kao čarolija (1–2), gde se zaljubljena osoba oseća kao da nad njom/njim deluju više sile i magija:

(1a) You’ve put a spell on me.

(1b) He was enchanted.

(2) Ona me načisto očarala/omađijala.

I analiza mnogih drugih pojmova u najrazličitijim jezicima (koji ne pripadaju samo indoevropskoj porodici), poput života, rasprave, ideja, teorija, itd., otkriva slične načine poimanja, tj. da se apstraktni pojmovi razumeju i u jeziku realizuju pomoću nečeg iskustveno bližeg, konkretnijeg ili fizički opipljivog (Lakoff and Johnson 1980). Ovaj princip je u osnovi definicije metafore kao mehanizma na osnovu kojeg jedan pojam razumemo pomoću nekog drugog bližeg pojma, pri čemu su iskustveno bliži pojmovi veoma često konkretni, a iskustveno dalji pojmovi apstraktni (Lakoff and Johnson 1980, Johnson 1987, Kövecses 2002, itd.). Ovdje se, dakle, radi o asimetričnom međudomenskom preslikavanju, gde se osobine

izvornog (najčešće konkretnog, iskustveno bližeg) domena preslikavaju na ciljni (najčešće apstraktni, iskustveno dalji) domen.

3. Metodologija istraživanja

Analiza metaforičkih preslikavanja leksema u leksičkom polju *family* u engleskom i *porodica* u srpskom jeziku obavljena je na korpusu ekscerpiranom iz jednojezičnih rečnika engleskog i srpskog jezika (*Longman Dictionary of Contemporary English, Macmillan English Dictionary, Oxford Advanced Learner's Dictionary; Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, Rečnik srpskoga jezika*)³. Cilj rada nije kvantitativna ili frekvencijska analiza primera, nego identifikacija različitih metafora koje su dovele do polisemne strukture ovih leksema, kao i određivanje uticaja pripadajućih kultura na prenos značenja. Stoga se u radu za svako metaforičko preslikavanje daju reprezentativni primeri iz rečnikâ koji dovoljno jasno ilustruju prirodu određene metafore bez ikakve kvantitativne analize, a ukoliko nema primera, metafora se ilustruje samom definicijom iz rečnikâ.

Sama procedura identifikacije metafora u odabranom materijalu zasniva se na donekle modifikovanom postupku koji je razvila grupa Pragglejaz (2007) za prepoznavanje metaforički upotrebljenih reči u kontekstu. Međutim, pošto taj postupak za prepoznavanje metafora podrazumeva analizu metafora u određenom tekstu ili diskursu, tj. kontekstualizovanu analizu, a analiza u ovom radu zasniva se na leksemama, njihovim značenjima (uključujući metaforički prenos) i primerima uzetim iz rečničkih odrednica, ovde se prikazana procedura unekoliko razlikuje od pomenute i sastoji se od sledećih koraka (metodologija preuzeta iz Radić-Bojanić i Halupka-Rešetar 2014a): (1) ustanoviti osnovno značenje lekseme; (2) za sva druga pobrojana značenja lekseme u rečničkoj odrednici ustanoviti odnos prema osnovnom značenju; (3) utvrditi osnovu svakog prenosa značenja; (4) navesti primere iz odrednica koji potkrepljuju ustanovljeni prenos značenja ili, ukoliko primera nema, navesti definicije. Kada se ova modifikovana procedura sprovede na rečničkim odrednicama za oba analizirana jezika, sledi kontrastivna analiza značenja leksema i metafora u primerima iz engleskog i srpskog jezika koja treba da ustanovi međujezičke, ali i međukulturne razlike između leksema koje pripadaju leksičkom polju *family* u engleskom i *porodica* u srpskom jeziku.

³U radu će se za rečnike koristiti sledeće skraćenice: Longman Dictionary of Contemporary English – LDOCE, Macmillan English Dictionary – MED, Oxford Advanced Learner's Dictionary – OALD; Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika Matice srpske – RSKJ, Rečnik srpskoga jezika – RSJ.

4. Analiza korpusa

Analiza korpusa ekscerpiranog iz pomenutih jednojezičnih rečnika otkriva da je polisemna struktura leksičkog polja *family* na engleskom jeziku, sa pripadajućim članovima *family, father, mother, son, daughter, sister* i *brother*, i *porodica* na srpskom jeziku, sa pripadajućim članovima *porodica, otac, majka, sin, kći, sestra* i *brat* sačinjena od velikog broja sistemski povezanih metafora.

4.1. *Family/porodica*

Leksemu *family* OALD definiše kao „a group consisting of one or two parents and their children”, dok leksemu *porodica* RSKJ definiše kao „zajednicu koju čine roditelji, njihova deca i bliski srodnici koji sa njima žive”. Već na osnovu doslovnog značenja ovih dveju leksema u engleskom i srpskom jeziku jasno je da postoji međukulturna razlika, pošto engleska definicija ukazuje samo na nuklearnu porodicu, a srpska na proširenu porodicu. U svakom slučaju, doslovno značenje ove lekseme u oba jezika čini strukturu izvornog domena čije se karakteristike potom preslikavaju na nekoliko ciljnih domena.

Analizom materijala iz rečnikâ oba jezika utvrđeno je da je najčešće realizovana metafora HIJERARHIJSKI STRUKTURISANA ZAJEDNICA JE PORODICA. U slučaju oba jezika, na izvorni domen porodice, kao skupa jedinki među kojima postoji neka vrsta hijerarhije, reda i uređenosti, preslikavaju se ciljni domeni različitih skupova, koji su takođe uređeni na osnovu hijerarhije ili su im članovi povezani nekom zajedničkom osobinom.

- (5) The cat family includes lions and tigers.
- (6) Spanish and Italian are part of the Romance language family.
- (7) Kidney beans belong to the bean family.
- (8) Velikoj porodici mačaka pripadaju najokretniji i najsavršeniji zverovi.
- (9) Sunce sa celom svojom porodicom planeta... kreće se u prostoru, u vasioni.
- (10) U Zagrebu se okupljala intimna porodica mladih sanjara.

U skoro svim primerima (sem 10), u procesu metaforizacije dolazi do antropomorfizacije elemenata ciljnog domena pošto im se pripisuju osobine ljudskih bića kroz pripadnost porodici. Ovo se dešava kako sa živim bićima (npr. mačke u primerima 5 i 8), tako i sa neživim (jezici u primeru 6, pasulj u primeru 7, sunce i planete u primeru 9).

Pored ove veoma raširene i sistemski prisutne metafore, analiza materijala je ukazala na postojanje još jedne metafore: VREDNOST JE PORODICA, ali samo u engleskom jeziku i samo u jednom rečniku:

(11) young men of family

Ova metafora nije prisutna u srpskom jeziku, iako rečnici beleže sintagmu „iz dobre građanske porodice”, što liči na primer iz engleskog jezika. Međutim, ovo se značenje ipak ne može u potpunosti povezati sa metaforom VREDNOST JE PORODICA pošto imenica *porodica* ima premodifikator *dobra*, što ukazuje na to da sama imenica *porodica* nema inherentno značenje vrednosti u srpskom jeziku.

Naposletku, analizom materijala iz rečnikâ ustanovljeno je da je značenje lekseme *porodica* prošireno i jednom metonimijom CELINA ZA DEO,⁴ ali opet samo u engleskom jeziku.

(12) The soldier had a wife and family.

(13) Do they plan to start a family (= have children)?

Na osnovu ovih i drugih primera iz rečnika jasno je da leksema *family* kao celina stoji u metonimijskom odnosu sa jednim njenim delom, a to su deca, što se jasno vidi iz primera (12), gde vojnik ima suprugu i *porodicu*, tj. decu, ili iz primera (13), gde par planira porodicu, tj. da dobije decu. Ovakvih primera nema u srpskom jeziku u rečničkim odrednicama za leksemu *porodica*, mada sintagma „osnovati porodicu” može da znači „dobiti decu”, ne samo „zasnovati brak”, što je istovetno primeru (13) na engleskom jeziku.

4.2. *Father/otac*

Druga analizirana leksema u ovom polju je *father* na engleskom jeziku („a male parent” po definiciji iz LDOCE) i *otac* na srpskom jeziku („muški roditelj” prema RSKJ). Analizom značenja i primera iz rečnikâ na engleskom i srpskom jeziku ustanovljene su četiri metafore: TVORAC JE OTAC, MUŠKI PREDAK JE OTAC, MUŠKI ČLAN CRKVE NE ZAJEDNICE JE OTAC, ZAŠTITNIK JE OTAC. Sve metafore su realizovane i u engleskom i u srpskom jeziku.

⁴ Metonimiju kao još jedan mehanizam prenosa značenja Kevečes i Raden (Kövecses and Raden 1998: 39) definišu kao kognitivni proces u kome jedan pojmovni entitet pruža pristup drugom pojmovnom entitetu, pri čemu su oba deo istog domena. U slučaju metonimije CELINA ZA DEO, tj. PORODICA ZA DECU, oba pojma pripadaju istom domenu, a metonimijska veza omogućava da se pomoću celine pojmi u datom kontekstu najistaknutiji aspekt porodice, a to je postojanje ili dobijanje dece.

Jednako kako je otac začetnik porodice, tako i u metafori TVORAC JE OTAC on predstavlja osobu koja je začela neki pokret, nauku i sl. (primeri 14, 15, 17, 18), ili čak neku neživu stvar koja je preteča nečega što je došlo kasnije (primer 16).

(14) the father of modern psychology

(15) Henry Moore is considered to be the father of modern British sculpture.

(16) The horseless carriage was the father of the modern automobile.

(17) otac moderne pismenosti

(18) Tu je on postao ocem moderne eksperimentalne škole.

Druga ustanovljena metafora, MUŠKI PREDAK JE OTAC, oslanja se na generalizaciju značenja lekseme *otac* sa muškog člana porodice koji ima decu na sve ranije muške članove neke porodice, tj. pretke, što se jasno vidi u primerima (19) i (21). Pored toga, daljom generalizacijom *fathers* u primeru (20) značenje se proširuje i van članova porodice i odnosi se na sve pretke koji su živeli na nekoj teritoriji. Drugim rečima, ovde dolazi do ulančavanja metafora, što je relativno česta pojava u teoriji pojmovne metafore koja objašnjava koje su se sve promene desile prilikom prenosa značenja neke lekseme.

(19) Our fathers were exiled from their native land.

(20) the land of our fathers

(21) Bi pogreben kod otaca svojih u gradu Davidovu.

Kod treće metafore, MUŠKI ČLAN CRKvene ZAJEDNICE JE OTAC, uočava se veza sa metaforom HIJERARHIJSKI STRUKTURISANA ZAJEDNICA JE PORODICA iz prethodnog odeljka, pošto se crkva poima kao porodica, a otac je jedan njen član:

(22) Father Peter said that that wasn't a sin.

(23) Želim dobro jutro, časni oče.

Dakle, metafora CRKVA JE PORODICA ne manifestuje se kod leksema *family/ porodica*, ali je u osnovi realizacija opštije metafore HIJERARHIJSKI STRUKTURISANA ZAJEDNICA JE PORODICA i to se vidi kroz lekseme *father* u engleskom i *otac* u srpskom jeziku.

Naposletku, osobine oca kao zaštitnika u porodici u oba se jezika stavljaju u prvi plan kroz metaforu ZAŠTITNIK JE OTAC, što se vidi u primerima 24–25.

(24) a father to the poor

(25) Neka fond bude i otac i majka sirotaj i napuštenoj deci, neka ih prihvati i na put izvodi.

U primeru (25) čak dolazi do antropomorfizacije, pošto se fond u kome se nalaze sredstva za pomoć siromašnima poima kao ljudsko biće koje će nekoga zaštititi i pomoći mu.

4.3. Mother/majka

Paralelno sa *ocem* u leksičkom polju *porodica* nalazi se leksema *majka*, koju RSJ definiše kao „žena u odnosu na dete koje je rodila” (definicija na engleskom glasi „a female parent of a child or an animal” (LDOCE) i problematična je iz ugla analize pošto se već u samoj definiciji meša doslovno i preneseno značenje). Analiza materijala iz rečnika na oba jezika ustanovila je četiri metaforička prenosa značenja koja se realizuju i u engleskom i u srpskom jeziku: JEDINKA KOJA STVARA DRUGE JEDINKE JE MAJKA, ZAŠTITNICA JE MAJKA, STARIJA ŽENA KOJA ZASLUŽUJE POŠTOVANJE JE MAJKA, ŽENSKI ČLAN CRKVENE ZAJEDNICE JE MAJKA.

Prva metafora, JEDINKA KOJA STVARA DRUGE JEDINKE JE MAJKA, može da se odnosi na žive entitete (primeri 26 i 27), ali i na nežive (primeri 28 i 29).

(26) the mother chimpanzee caring for her young

(27) ženka životinje koja je na svet donela mladunče

(28) majka Srbija

(29) Opreznost je majka mudrosti.

Dakle, u slučaju životinja, prenosom značenja dolazi do antropomorfizacije i ženka bilo koje životinje se poima kao majka kada na svet donese mladunče. Međutim, i razni drugi entitete se poimaju kao majke u srpskom jeziku, mada ne i u engleskom, u slučaju kada nešto nastane ili je rezultat te pojave (npr. čovek postaje mudar kad je oprezan). Ovde se mora pomenuti i latinska poslovice *Repetitio mater studiorum est* (Ponavljanje je majka znanja), koja na sličan način formuliše ovu uzročno-posledičnu vezu.

Nadalje, u oba se jezika realizuje prenos značenja pomoću metafore ZAŠTITNICA JE MAJKA, koja se, logično, zasniva na zaštitničkoj ulozi majke u životu deteta.

(30) She's like a mother to them. If they need anything she always helps out.

(31) vojnička majka, đaćka majka

(32) Majka je on, a ne starešina.

U primerima na engleskom jeziku se ova metafora, doduše, realizuje samo kroz poređenje („like a mother to them”), koje po definiciji ne može da bude metafora.

Ipak, u jednoj definiciji se navodi da je majka „a woman exercising control, influence, or authority like that of a mother”, što upravo upućuje na prenos značenja o kome je ovde reč.

Sledeća metafora, koja je takođe prisutna u oba jezika, jeste STARIJA ŽENA KOJA ZASLUŽUJE POŠTOVANJE JE MAJKA:

(33) familiar address for an old or elderly woman

(34) naziv odmila za babu i za svekrvu ili za stariju ženu uopšte

Ni u jednom rečniku nema primera upotrebe, već su samo date definicije, ali svakako je jasno da se emotivni odnos poštovanja, ljubavi i prisnosti koji dete ima prema majci prenosi na sve starije ženske osobe prema kojima se gaje slična osećanja.

Na kraju, slično kao kod lekseme *otac*, metafora ŽENSKI ČLAN CRKvene ZAJEDNICE JE MAJKA realizuje se kao deo veće metafore CRKVA JE PORODICA.

(35) the title of a woman who is head of a convent; Mother Superior

(36) časna majka

4.4. *Brother/brat*

Kad je reč o mlađim članovima porodice, leksema *brother* se na engleskom definiše kao „a boy or man who has the same mother and father as another person” (OALD), dok se *brat* na srpskom jeziku definiše kao „muškarac u odnosu na decu istih roditelja ili jednog od roditelja” (RSJ). Već ovde se vide neophodni elementi, a to je postojanje još jednog deteta da bi neko bio brat, ali i razlike u definicijama, jer, naime, u rečnicima srpskog jezika (i RSJ i RSKJ) leksema *brat* definiše se i kao osoba koja sa drugim detetom ima jednog zajedničkog roditelja, iako za to u srpskom jeziku postoji leksema *polubrat*. Drugim rečima, u srpskoj definiciji lekseme sadržana su dva značenja, jedno osnovno (muškarac u odnosu na decu istih roditelja) i jedno prošireno (muškarac u odnosu na decu jednog od roditelja).

Što se tiče prenesenih značenja leksema *brother* i *brat*, analizom korpusa ustanovljene su nekolike metafore. Prva je MUŠKI ČLAN HIJERARHIJSKI STRUKTURISANE ZAJEDNICE JE BRAT, koja se zasniva na metafori HIJERARHIJSKI STRUKTURISANA ZAJEDNICA JE PORODICA. U oba jezika zajednice koje spominju rečnici veoma su raznovrsne, od etničkih, preko nacionalnih, do profesionalnih:

(37) All men are brothers.

(38) a male numbered among the same kinship group, nationality, ethnicity, profession, an associate, a fellow member, fellow countryman, fellow man

(39) pripadnik istog naroda, plemena, bratstva, šire zajednice srodnih naroda, sunarodnik, zemljak, član istog društva

Druga ustanovljena metafora je (DRAGA) OSOBA ISTOG STATUSA JE BRAT i prisutna je u oba jezika:

(40) Brother, can you spare a dime?

(41) prijatelj, drug, čovek u odnosu prema drugim ljudima; uzrečica u prisnom obraćanju

U oba jezika uočava se izuzetno učestala upotreba ove lekseme u obraćanju ljudima u punom i skraćenom obliku, čak do te mere da se u srpskom jeziku ova leksema koristi gotovo kao neka vrsta uzvika ili diskursnog markera.

Nadalje, poslednja metafora pronađena za lekseme *brother* i *brat* jeste MUŠKI ČLAN CRKVE NE ZAJEDNICE JE BRAT. Jasno je da je, kao i kod oca i majke, ova metafora ulančana sa metaforom CRKVA JE PORODICA, što se vidi u izvodima iz rečničkih definicija ispod:

(42) a male numbered among the members of a religious organization that has a priesthood

(43) pripadnik iste vere/sekte, član manastirskog bratstva ili monaškog reda

Pošto se i ova metafora zasniva na nadređenoj metafori HIJERARHIJSKI STRUKTURISANA ZAJEDNICA JE PORODICA, jasno je da brat u toj zajednici ima niže mesto u hijerarhiji od oca i majke, a isto će se potvrditi i kod lekseme *sestra*, čija analiza sledi.

4.5. *Sister/sestra*

Paralelno leksemama *brother* i *brat* stoje lekseme *sister* i *sestra*, čije su rečničke definicije prilično slične: „a girl or woman who has the same mother and father as another person” (OALD) za englesku leksemu i „naziv za žensku osobu u odnosu na decu istih roditelja ili jednog od roditelja” (RSJ) ili „kći istih roditelja u odnosu prema drugoj deci tih roditelja” (RSKJ). Ovde se uočava razilaženje u definicijama datim u dva rečnika srpskog jezika, gde RSJ daje i osnovno i prošireno značenje (isti roditelji *vs.* jedan od roditelja), a RSKJ daje samo osnovno značenje (isti roditelji), kao i u engleskom jeziku.

Što se prenesenih značenja tiče, metafore koje su utvrđene analizom rečničkih odrednica u oba jezika iste su kao za lekseme *brother* i *brat*: ŽENSKI ČLAN HIJERARHIJSKI STRUKTURISANE ZAJEDNICE JE SESTRA, (DRAGA) OSOBA ISTOG STATUSA JE SESTRA i ŽENSKI ČLAN CRKVE NE ZAJEDNICE JE SESTRA.

Ono što se uočava kod prve metafore jeste da u engleskom jeziku leksema *sister* prolazi i kroz proces antropomorfizacije (44), dok u srpskom jeziku leksema *sestra* može da se odnosi na živa bića (45), ali i na pojave (46):

(44) The ships are sisters.

(45) pripadnica istog naroda, plemena, bratstva

(46) Melanholija je sestra mladosti.

Druga metafora, (DRAGA) OSOBA ISTOG STATUSA JE SESTRA, slično kao i kod lekseme *brother/brat*, odnosi se na blisku osobu sa kojom govornik oseća neku povezanost, od koje govornik dobija zaštitu ili podršku (47), ili na blisku osobu koja se nalazi u istim problemima kao i govornik (48).

(47) a female friend or protector regarded as a sister

(48) sestra po bolu, sestra po patnji

Poslednja metafora, ŽENSKI ČLAN CRKVENE ZAJEDNICE JE SESTRA, kao i kod lekseme *brother/brat*, ulančana je sa metaforom CRKVA JE PORODICA i opisuje žensku osobu koja je deo crkvene zajednice i ima niži položaj u odnosu na majku ili oca u crkvi ili manastiru.

(48) a female fellow member, as of a church; a female member of a religious community that observes the simple vows of poverty, chastity and obedience

(49) časna sestra, milosrdna sestra, sestra po veri

Sa ovim u vezi je i značenje lekseme *sestra* u fraznoj leksemi *medicinska sestra*. Naime, u prošlosti su sestre u manastirima lečile ljude, što je dovelo do toga da se kasnije značenje ove reči u srpskom jeziku proširi i na domen medicine (JAZU 1955: 871). Iako u engleskom jeziku ovo značenje ima leksema *nurse*, postoji i sintagma *sisters of mercy*, koju Merriam Webster definiše kao „a member of a Roman Catholic congregation founded in 1827 by Catherine McAuley in Dublin and devoted to works of charity and education” i koja ima izvesne sličnosti sa značenjem lekseme *sister*, od koje je potekla.

4.6. *Son/sin*

Najmlađi muški član porodice, *sin*, definisan je kao „a person's male child” (OALD) na engleskom jeziku i kao „muško dete u odnosu prema ocu i majci” (RSJ) na srpskom jeziku. Analizom rečničkog korpusa ustanovljene su tri metafore u oba jezika: MUŠKI ČLAN HIJERARHIJSKI STRUKTURISANE ZAJEDNICE JE SIN; DRAGA, MLAĐA OSOBA JE SIN i PROIZVOD JE SIN.

U prvom slučaju, u oba jezika rečnici navode primere kao što su:

(50) a son of the Aztecs

(51) sinovi Srbije.

U oba slučaja može se uočiti da su u pitanju muški članovi koji pripadaju nekoj društvenoj, nacionalnoj, etničkoj, religioznoj ili sličnoj zajednici, koja je svakako hijerarhijski strukturisana i koja svoje novije, mlađe članove smatra sinovima. Može se uočiti i dodatni emotivni naboj u ovim sintagmama, pošto su konotacije uglavnom (vrlo) pozitivne i sinovima se ponekad smatraju i osobe koje su voljne da se žrtvuju za celu zajednicu.

S tim u vezi je druga metafora, DRAGA, MLAĐA OSOBA JE SIN:

(52) a familiar term of address to a man or boy from an older person

(53) u prisnom i blagonaklonom obraćanju ženskoj ili muškoj osobi mlađoj od sagovornika

Ukoliko se porede engleske i srpske definicije, može se uočiti sledeća razlika: u engleskom jeziku ovaj hipokoristik koristi se samo za muške osobe, dok se u srpskom jeziku i kulturi neretko može čuti i u obraćanju ženskom detetu.

Poslednja metafora za leksemu *son/sin* oslanja se na činjenicu da je sin nečije dete, da ga je neko rodio, takoreći proizveo, da je negde nastao:

(54) a true son of the soil

(55) sin Mačve, sin planina, sin renesanse, sin komunizma

Dakle, kao što roditelji rađaju svoju decu, tako i entiteti u ovim primerima utiču na formiranje jedinke, osobe koja je po nečemu zapažena, a to je obično osobina koja vuče korene iz konteksta u kome se osoba formirala kao ličnost.

4.7. *Daughter/kći*

Najmlađeg ženskog člana porodice, *daughter/kći*, rečnici definišu kao „a person's female child” (OALD) na engleskom jeziku i kao „žensko dete u odnosu prema ocu i majci” (RSJ) na srpskom jeziku. Analiza odrednica u rečnicima dala je tri metafore u srpskom jeziku: ŽENSKI ČLAN HIJERARHIJSKI STRUKTURISANE ZAJEDNICE JE KĆI; DRAGA, MLAĐA OSOBA JE KĆI i PROIZVOD JE KĆI i samo jednu na engleskom jeziku: PROIZVOD JE KĆI. Ukoliko se ove metafore porede sa onima pronađenim kod leksema *son* i *sin*, vidi se da postoje velike sličnosti u srpskom jeziku, pošto su metafore istovetne, dok su za engleski jezik otkrivene praznine.

Prva ustanovljena metafora je ŽENSKI ČLAN HIJERARHIJSKI STRUKTURISANE ZAJEDNICE JE KĆI i primer ove metafore glasi:

(56) srpske kćeri.

Kao i kod lekseme *sin*, i ovde je u pitanju osoba, ovaj put ženskog pola, koja pripada nekoj društvenoj, nacionalnoj, etničkoj, religioznoj ili sličnoj zajednici sa hijerarhijskom strukturom, gde se mlađe članice smatraju kćerima, uz pozitivne konotacije i određeni emotivni naboj.

Emotivna dimenzija, kao i kod lekseme *sin*, prisutna je u drugoj metafori, DRAGA, MLAĐA OSOBA JE KĆI:

(58) u prisnom i blagonaklonom obraćanju ženskoj osobi mlađoj od sagovornika

Iako rečnici ne navode primere, već samo daju definiciju, u svakodnevnom životu ovakvih hipokoristika ima napretek i obično su u vokativu: „kćeri” ili „ćeri”.

Treća i poslednja uočena metafora jeste PROIZVOD JE KĆI i ustanovljena je u oba analizirana jezika:

(59) The United States is the daughter of the 13 colonies.

(60) an isotope formed by radioactive decay of another isotope

(61) daughter of the church

(62) kći mudrosti

Može se uočiti da su u primerima iz oba jezika u sva četiri slučaja prisutne antropomorfizacije (u engleskom jeziku – SAD kao kći prvobitnih 13 kolonija; izotop kao kći nekog drugog izotopa od koga je nastao; kći crkve, što se obično koristi u engleskom jeziku za države u čijem je formiranju i osnivanju aktivno učestvovala crkva; u srpskom jeziku – kći mudrosti kao deo poslovice „Štedljivost je kći mudrosti”).

5. Diskusija i zaključak

Nakon iscrpne analize rečničkih odrednica leksema iz leksičkog polja *family* na engleskom jeziku i *porodica* na srpskom mogu se uočiti mnoge sistemske međujezičke i međukulturne sličnosti. U većini slučajeva, metafore u oba jezika su iste, dok recimo kod srpske lekseme *kći* postoji više metaforičkih prenosa značenja nego kod engleske lekseme *daughter*. Jedan razlog za velik broj sličnosti leži u činjenici da se većina metafora zasniva na nadređenoj metafori SLOŽENA, HIJERARHIJSKI UREĐENA STRUKTURA JE PORODICA, u okviru koje članovi imaju svoja mesta, funkcije i međusobne odnose, što se onda preslikava i na značenja van izvornog

domena porodice: otac i majka stvaraju nekoga/nešto, kao što roditelji stvaraju decu, brat i sestra imaju isti status u nekoj organizaciji kao drugi članovi, dok su sin i kći obično najmlađi u hijerarhiji i nečiji su proizvod, kao što su deca proizvod svojih roditelja. Drugi razlog za velike sličnosti između dva leksička polja u engleskom i srpskom jeziku jeste hrišćanska kulturnoistorijska potka na koju se oslanjaju oba jezika, što se vidi u nadređenoj metafori CRKVA JE PORODICA i svim daljim realizacijama kroz metafore koje odražavaju razne rangove unutar ove organizacije u skladu sa položajem u porodici. Jedna uočena razlika je veća učestalost leksema iz srpskog jezika koje obeležavaju rodbinske odnose u službi hipokoristika u odnosu na engleski: sem *porodice* i *oca*, sve ostale lekseme u srpskom jeziku koriste se za oslovljavanje odmila, dok u engleskom to nije slučaj za leksemu *daughter*.

Zbog bliskosti engleskog i srpskog jezika, koji pripadaju zajedničkoj indoevropskoj porodici jezika, i zbog sličnog kulturnoistorijskog konteksta hrišćanske Evrope, ne uočava se mnogo razlika u prenosu značenja u leksičkom polju *family* i *porodica*, a tamo gde jesu uočene razlike, tj. tamo gde se metafora realizuje u jednom jeziku, a u drugom ne, trebalo bi uraditi i analizu korpusa oba jezika da bi se potvrdilo postojanje u prazninama sistema pojmovnih metafora ili da se pak dokaže da se nedostajuće metafore realizuju u jeziku, ali nisu zabeležene u rečnicima. Naposletku, bilo bi izuzetno zanimljivo analizirati i uporediti jezike koji ne pripadaju ovoj jezičkoj porodici i koji nemaju hrišćansku istoriju i kulturu, da se vidi da li oni koriste metaforu porodice da bi pojmlili religijsku zajednicu i njene članove, pošto se svakako pretpostavlja da će metafore zasnovane na porodičnim funkcijama njenih pojedinačnih članova u većini kultura postojati, pošto je porodica osnovna jedinica gotovo svakog društva i kulture na svetu.

Literatura

1. Crossley, Scott, Tom Salsbury, Danielle McNamara (2010), „The development of polysemy and frequency use in English second language speakers”, *Language Learning*, 60/3, 573–605.
2. Dragičević, Rajna (2010), *Leksikologija srpskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike.
3. Dragičević, Rajna (2018), *Srpska leksika u prošlosti i danas*, Novi Sad: Matica srpska.
4. Goddard, Cliff, and Wierzbicka, Anna (2014), *Words and Meanings: Lexical Semantics Across Domains, Languages, and Cultures*, Oxford: Oxford University Press.
5. Gortan Premk, Darinka (2004), *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*, Beograd: Zavod za udžbenike.
6. Halupka-Rešetar, Sabina, and Radić-Bojanić, Biljana (2015), „Polysemy of the lexemes *home* in English and *dom* in Serbian”, *Nasleđe*, 32, 51–60.

7. Johnson, Mark (1987), *The body in the mind: the bodily basis of reason and imagination*, Chicago: University of Chicago Press.
8. Klikovac, Duška (2004), *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: XX vek.
9. Kövecses, Zoltán (2002), *Metaphor. A practical introduction*, Oxford: Oxford University Press.
10. Kövecses, Zoltán, and Radden, Günter (1998), „Metonymy: developing a cognitive linguistic view”, *Cognitive Linguistics*, 9, 37–78.
11. Lakoff, George, and Johnson, Mark (1980), *Metaphors we live by*, Chicago: Chicago University Press.
12. Pragglejaz Group (2007), „MIP: a method for identifying metaphorically used words in discourse”, *Metaphor and Symbol*, 22/1, 1–39.
13. Prčić, Tvrtko (1997), *Semantika i pragmatika reči*, Novi Sad, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
14. Radić-Bojanić, Biljana, i Halupka-Rešetar, Sabina (2014a), „Polisemija leksema *house* u engleskom i *kuća* u srpskom jeziku”, Miloš Kovačević (ur.), *Višeznačnost u jeziku*, knjiga I. Kragujevac: FILUM, 333–344.
15. Radić-Bojanić, Biljana, i Halupka-Rešetar, Sabina (2014b), „Višeznačnost leksema *door* i *window* u engleskom i *vrata* i *prozor* u srpskom jeziku”, Ivana Živančević Sekeruš, Nebojša Majstorović (ur.), *Susret kultura*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 347–358.
16. Silaški, Nadežda, and Radić-Bojanić, Biljana (2012), „Head as a container in English and Serbian – a cognitive linguistic perspective”, *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 2, 65–78.
17. Sweetser, Eve (1990), *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*, Cambridge: Cambridge University Press.

Rečnici

1. JAZU: *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* (red. Drago Grdenić i dr.), XIV, Zagreb, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1955.
2. LDOCE: *Longman Dictionary of Contemporary English*, 5th edition, Harlow: Pearson Education, 2009, <http://www.ldoceonline.com>
3. MED: *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, 2nd edition, Macmillan Education, Oxford, 2007, <http://www.macmillandictionaries.com/about/med/>
4. OALD: *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, 8th edition, Oxford: Oxford University Press, 2011, <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com>
5. RSJ: *Rečnik srpskoga jezika* (red. Miroslav Nikolić), Novi Sad: Matica srpska, 2007.
6. RSKJ: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* (red. Mihailo Stefanović i dr.), 1–6. Novi Sad: Matica srpska, 1967–1976.
7. VASIĆ: *Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika: polazne osnove novije srpske proze* (red. Smiljka Vasić i Dragoljub Vasić), Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, 2004.

Biljana B. Radić-Bojanić
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy

**METAPHORICITY OF LEXEMES FROM THE LEXICAL
FIELD *FAMILY* IN ENGLISH AND *PORODICA* IN SERBIAN**

Summary

Relying on the theory of conceptual metaphor, this paper contrastively analyses lexemes from the lexical field *family* in English (*family, father, mother, son, daughter, sister, brother*) and *porodica* in Serbian (*porodica, otac, majka, sin, kći, sestra, brat*). The aim of the paper is to establish similarities and differences between metaphorical meanings of these lexemes and, on the basis of that, to determine the cross-linguistic and cross-cultural similarities and differences between these two languages. The analysis is based on the material excerpted from monolingual dictionaries of English and Serbian. Numerous similarities have been established between the lexemes from this lexical field, which is probably a consequence of the common European cultural space and the Christian foundation upon which it rests.

► **Key words:** polysemy, metaphor, contrastive analysis, English language, Serbian language.

Preuzeto: 1. 11. 2020.
Prihvaćeno: 24. 11. 2020.